

M

S A R S A N
kivikautiset asuinpaikat
K a n g a s a l l a .

Syksyllä 1920 lähetti Kangasalan Huutijärvellä asuva suutari A n t o n A u t i o Kansallismuseoon kirjeen, jossa hän ilmoitti keksineensä "kivikauden aikuisen" asuinpaikan" Vääksyn kartanon maalla entisen Sarsan varrella. Samana syksynä tehty pieni kaivaus vahvisti Aution ilmoituksen, ja seuraavina vuosina toimitetuissa tutkimuksissa asutusalueen havaittiin jakautuvan neljäksi erilliseksi asuinpaikaksi. - Kaivaukset selostetaan paikallista järjestystä noudattaen idästä länteen Sarsan väylää pitkin.

1. V ä ä k s y n t i i l i t e h t a a l l a , Vääksynjoen lounaisella rannalla, Sarsankankaan rinteeseen avatun ison santakuopan reunoilla ~~teh~~ v, 1921 tehdyissä kaivauksissa pa(1)as-tettiin kivikauden asutusaluetta kolmessa osassa, kaikkiaan 100 m. Asuinpaikka oli pahasti kärsinyt sannaotossa, kulttuuri-kerrosta oli särjetty, asutusjätteitä hävitetty ja löytöjä hukattu. Työmiehet kertoivat tiilisaveen sanna mukana menneen samantlaisia saviastianpalasia, joita näkivät kaivettaessa. Asuttu alue näyttää keskittyneen juuri santakuopan kohdalle, ja kaivauksissa saatiin tutkittua enää vain sen itäpään reunoja, länsipään nähtävästi jatkuessa santakuopan ulkopuolelle.

Kiinteitä asutusjätteitä tavattiin kaksi, III:n kaivauksen luoteisella reunalla laajan kiveyksen jäännös ja II:ssa kaivauksessa muutamia paalunreikiä rivissä.

Irrallisia löytöjä korjattiin:

Talittoja x-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2 kpl
Reikäkiviä	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1 "
Kvartsisia kaapimia	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	20 "
Hioimia	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1 "
Teelmiä	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2 "
Luuesineiden osia	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2 "
Saviastianpalasia	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	n. 1300	"
Hiottujen kiviesineiden sirpaleita	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4 "
Iskettyjä vuorilajinsirpaleita	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5 "
Kvartsinsirpaleita	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	n. 280	"
Palaneita luunpalasia	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	" 700	"
Kalan selkänikamia	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15 "
Valikoituja mukulakiviä	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	21 "

KML N:ot 7964:1-72.

2. P o h t i o n s a n t a k u o p a l l a, edellisestä länteen sijaitsevaa asuinpaikkaa tutkittiin vv. 1920, 1921 ja 1923, kaivaen 152² m kahdessa osassa ja lisäksi parikymmentä pitkä sekä muutamia pieniä koekuoppia. Täälläkin, missä Autio ensiksi teki löytönsä, oli melkoinen osa asuinpaikkaa hävinnyt sannanotossa, mutta isompi osa jäänyt koskemattomaksi. Kuopan pohjalta tavattiin irrallaan joukko palaneita kiviä, sortuneen kiveyksen jäännökset, ja poimittiin saviastianpalasia ja muita esineitä. Kaivauksissa tavattiin kaikkiaan kahdeksan kiveystä ja enemmän irrallisia löytöjä kuin edellisellä asuinpaikalla. Pohtio on rikkain ja luultavasti se on alkuaankin ollut väkevin Sarsan asuinpaikoista.

Liuske-esineitä	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3 kpl
Sirpaleita hiotuista kiviesineistä	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1 "
Iskettyjä vuorilajinsirpaleita	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1 "
Kvartsinsirpaleita	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14 "
Saviastianpalasia	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	21 "
Palaneita luunpalasia	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	164 "

KML N:ot 8220:30-38.

4. V ä ä k s y n m y l l y n v i e r e s s ä, Sarsan väylän pohjoispuolella ja edellistä kohtaa vastapäätä olevan santakuopan reunassa havaittiin v:n 1923 koekaivauksissa kivikautisen asutuksen merkkejä. Asuinpaikka oli jo kokonaan hävinnyt sannanotossa, eikä kaivettaessa tavattu kuin vähäpätöinen ala luunsiruja sisältävää kulttuurimaata.

K u l t t u u r i k e r r o s on Sarsan asuinpaikoilla keskimääräisen vahva, 40-60 sm. Väkevyydeltään se on heikonlainen, sisältäen niukalta likaa, nokea ja tuhkaa. Palomaatakin on vähän ja laimeata, hiiliä etupäässä kiveyksissä. Hieta on useissa kohdissa niin puhdasta, että kulttuurikerroksen alarajan saattoi määrätä vain ~~irral~~ esinelöytöjen esiintymisen mukaan.

Kulttuurimaa-alueen alaraja saatiin määrätyksi Pohtion santakuopalla, missä viettävää rinnettä oli säilynyt eheänä. Ruuduilla II-IV:7, rinteen laskiessa alemmaa terassia vastaan, loppuivat kulttuurimaasta palomaa ja luunsirut, ja siitä alaspäin tuli ruokamullan alta puhdasta hietaa. Viimeiset luulöydöt korjattiin ruuduilta II:7 ja IV:7 ja mitattiin niiden löytökohtien sijaitse-

van 4.91 ja 4.75 m Vääksynjoen pintaa ylempänä. V:n 1921 II:ssa kaivauksessa saatiin alimmat luulöydöt talteen ruuduilta II-IV:7, 4.95 m y. Vääks.j. p., samanlaisesta terassille laskeutuvasta jyrkänsteestä, jonka alapuolella kulttuurimaa niinikään vaihtui puhtaaksi hiedaksi. Koeojassa tehtiin vastaavassa kohdassa sama havainto, vaikka erotus siellä, ylen heikossa kulttuurimaassa, oli vähemmän silmiinpistävä.

Mainitun rajan alapuolelta tuli kyllä esille muita kivikautisia asutusjätteitä. Terassilla avatuilta ruuduilta korjattiin kvartsinsirpaleita, pari kiviesinettä ja jokunen saviastianpalanen, kaikki puhtaasta hiedasta, heti ruokamullan alta. Terassilla paljastui myöskin kaksi kiveystä, jotka asunsa ja aseman- sa puolesta erosivat huomattavasti sekä ylempänä tavatuista että yleensä kivikauden asuinpaikoilla esille tulleista kiviladelmista. Niiden haperoiksi palaneet kivet sijaitsivat näet aivan puhtaassa hiedassa, jossa ei ollut merkkiäkään tavallisista palamisjätteistä, noesta, tuhasta ja palomaasta. Kiveykset olivat harvoja ja säännöttömiä, ilmeisesti hajonneita. V:n 1921 II:ssa kaivauksessa tutkittu kiveys oli tavattoman kalteva: pinta- kiven korkeuden erotus mitattiin 50 sm:ksi 125 sm:n alalla.

Terassille pistäytyvä alue näyttää olleen kivikaudella asutuksen hallussa ja sittemmin mullistuneen ja hävinneen. Muutoksen lienee aiheuttanut vesi, joka on syövyttänyt kulttuurimaata, huuhtonut pois palomaan, noen ja luunsiruset, mutta jättänyt raskaammat esineet, aseet, kivensirpaleet ja liesikivet hajalleen terassille. Tapahtuman aikaista vesirajaa osoittaa terassin juurta seuraava juova mustaa maata, näköjään samanlainen vesikasvien jäännöksiä sisältävä rantapalle, joka tavataan tuoreena järvien lahdissa. Mustamaajuovaa voitiin Pohtion asuinpaikan

kohdalla seurata 70 m:n matka, ja sen korkeudeksi mitattiin kaivausten reunoissa 4.15-4.60 m y. Vääks.j. p. Mustamaajuova satuu kulttuurimaan alarajaan, niinkuin valokuva N:o ja piirros N:o osoittavat.

K i i n t e ä t a s u t u s j ä t t e e t olivat, edellämainittuja terassin kiveyksiä lukuunottamatta, enimmäkseen hyvin säilyneitä. V:n 1923 kaivauksessa Pohtion asuinpaikalla tuli esille soikea, 2.15 x 1.75 m:iä laaja kiveys, joka oli kaivettu puhtaaseen maahan ja säilynyt eheänä. Kiveys jätettiin koskematta paikoilleen, vain keskustaan tehtiin kooreikä, missä paksuus todettiin 53 sm:ksi ja havaittiin nokea jatkuvan pohjalle asti.

Samalla paikalla v:n 1921 I:ssä kaivauksessa paljastunut kiveys oli pienempi, runsaan metrin laajuinen ja pyöreä, tiheä, nokinainen ja niinikään eheänä säilynyt. Samankokoisia ja yhtä tukevasti rakennettuja olivat ne kolme pyöreätä kiveystä, jotka kaivettiin esille Pohtion koeojassa ja Sepänjärven kaivauksessa.

Kaikkia edellisiä isompi on ollut se kiveys, jonka reunaosa tutkittiin tiilitehtaan III:ssa kaivauksessa. Säilynyt osa oli 3.25 m pitkä, ja vaikka tästä mitasta pitänee poistaa puolen metrin verran irrallisia kiviä, jää ladelman alkuperäiseksi kooksi n. 2.75 x 2.40 m.

Kulttuurikerroksessa esiintyi siellä täällä joitakin epätaisuusia, jollaisia tavataan kaikilla kivikauden asuinpaikoilla ja joiden alkuperää ei voida selittää. Muutamat hoikat ja syvät likatäplät tiilitehtaan II:ssa kaivauksessa näyttivät p a a l u j e n s i j o i l t a, joita on kivikautisen asutuksen aikana lyöty maahan, aina 60-90 sm syvälle nykyisen maanpinnan alapuolelle.

I r r a l l i s i s t a l ö y d ö i s t ä oli Pohtio rik-

kain ja runsain. Sen löytökalustossa on useimpia tavallisia kivi-
kauden työkaluja ja aseita, rikäki^eviä lukuunottamatta, joita Sarsasta tuli yksi ainoa, tiilitehtaan II:sta kaivauksesta. Se on vuolukiveä, reikä putkella kairattu ja reuna hiottu teräväksi. Kirveet ja taltat ovat paksukantaisia, useimmat nelisivuisia ja tavallisimmin kauttaaltaan hiottuja. Pienet liuske-esineet ovat veitsiä, nuolenkärkiä ja naskalimaisia piikkejä. Hioimissa on useita särmikkäitä kovasimia, jotkut ovat latteita, mutta ei ainoatakaan kehähionnan kuluttamaa. Hiointen kappaleita on vain puolet eheänä säilyneistä. Sirpaleita särkyneistä teräkaluista on niinkään vähän, Pohtiossa vain 15 kpl. Pohtion löytökaluston 65 kivi-esineestä on eheitä 21, siis 32 %, mikä on harvinainen suhdeluku kivikauden asuinpaikoilla. Laskelmasta on jätetty pois kvartsiset kaapimet, joita särkyneinä on vaikea tuntea. Kvartsinsirpaleita on runsaammin kuin muita iskentäsirpaleita. Piitä tavattiin Sarsassa kaikkiaan kolmasti, yksi kaavin ja kaksi iskosta.

Sarsan luulöydöt ovat runsaat. Kaikissa kaivauksissa tavattiin paljon palaneita luunpalasia, joita otettiin talteen lähes kaksituhatta kappaletta. Useimmat ovat isojen nisäkkäiden tana-koiden luiden osia, ja tiilitehtaan kaivauksista löydettiin myöskin 15 kalan selkänikamaa. Luuesineiden osia tuli 16, kaksi ongenkoukun katkelmaa, naskalin kärki, nuolenkärjen kappale ja neljä puoliskoia reiällisistä esineistä, loput määräämättömiä.

Erikoista esinelajia edustavat Sarsan löydöissä pienet luontaiset m u k u l a k i v e t, joita tavattiin kahdessa paikassa, tiilitehtaalla 21 kpl ja Pohtiossa 11 kpl kohdassaan.

S a v i a s t i a l ö y d ö t olivat niukanlaisia ja huonos-
ti säilyneitä. Palaset olivat pieniksi särkyneinä hajallaan kulttuurimaassa, eri tyytit sekaisin. Kampakeramiikkaa edusti joku

määrä Jäkärän ylemmän vyöhykkeen leveäkampaista tyyliä muistuttavaa astianpalasia. Urjalan pilkkuviivavyöhykkeistä koristelua läheneviä oli niinikään joitakuita palasia. Vedettyjä viivoja esiintyi useissa palasissa. Tyypillinen kampa ja nuora puuttui kokonaan. Tekstiilikeramiikkaa tavattiin kaikkialla, Pohiossa v:n 1920 kaivauksessa ruudulla B:1 isohko määrä yhdestä koosta, nähtävästi kokonaisen astian jäännökset.

S. P.

XXXX

XXXXX

XXXXXXXXXXXXKakosaK

XXXXX

S A R S A

7746: 1 - 8 ✓

7757: 1 - 61 ✓

7964: 1 - 169

8220: 1 - 38

Sarsanjoen vanha uoma Heutijärvellä Kangasalla, Pötkön kivikaution asuinpaikka suunnilleen ruolan alla.

Kangasala.

Huntijärvi

L 19185

L 19186.

L 19187

18x13
Hängasala
Sorsa, Pohjo
Kaivaus 1923

8600

1. Kiveys rinduilla I-III: a-2,
valokuvattu etelästä.

8601

2. Kiveys I-III: a-2, luoteesta.

8602

3. Kiveys I-III: a-2, länsiluoteesta,
ylhäältä.

8604, a (4x4 sm)

5, a. Kiveys I-III: a-2, poikkei:
leikkaus etelästä v. 1932. Kiveys
säilynyt puolinäkään ja leikkaus
puhdistettu valokuvattavaksi.

Kangasala
Sarsa, Pohjo
kaivaukset 1923

8603

4. Kiveys I-III: a-2, länsilounaasta
ylhäältä.

8604

5. Kiveys I-III: a-2, etelästä, ylhäältä,
nuorat osoittavat metriruudukusta.

8605

6. Kiveys koejassa pääkaivauksen
länsipuolella, koillisesta ylhäältä.

Kangasala
Sarsa, Pohtio
Kaiwaus 1923

8606

7. Kaiwaus pohjoisesta.

8607

8. Kaiwaus luoteesta.

8608

9. Kaiwaus länsiluoteesta.

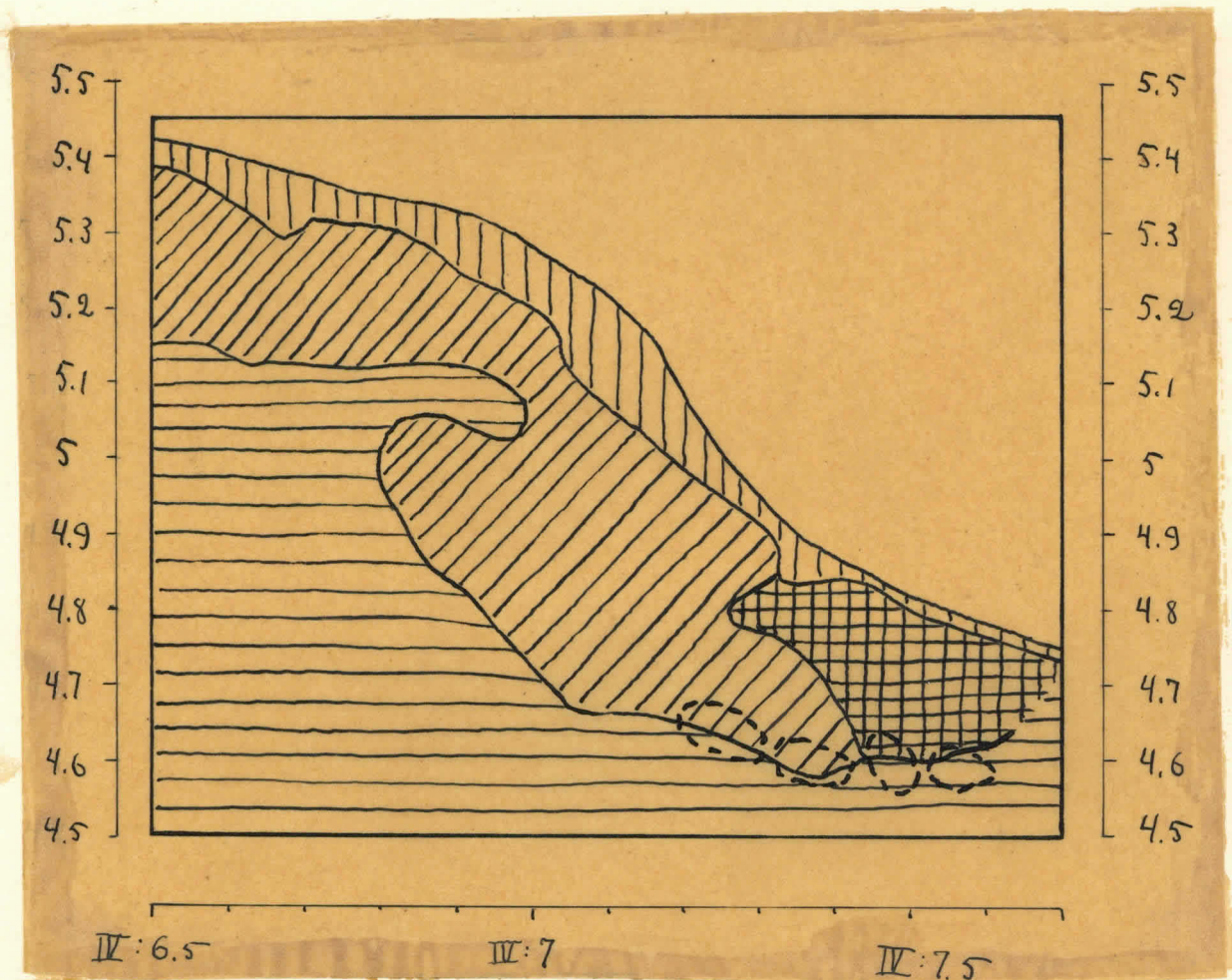

Kangasala
Sarsa, Tohti
kaiवास 1923

8612

10. Leikkaus ruutujen IV:6,7 länsireunasta.

11. Leikkaus ruutujen IV:6,7 länsireunasta edellisen valokuvan kohdalla. |||| turvetta ja morkamultaa; /// kulttuurimaata; # mustaa maata; ≡ puhdas hieta. Korkeusmittakaavan numerot ilmaisevat korkeutta metreissä. Vääräsynjosen puolella yläpuolella.

Kangasala
Sarsa, Sepänjärvi
Kaivaus 1923

8609

12. Kiveykset koillisesta.

8610

13. Kiveykset idästä, ylhäältä.

8611

14. Kaivauskohdan alaosa lännestä.

Kaugasala, Sarsa.

Tülitahdas III. kaiv. 1921. Fosfori idäntä. Lev. 8625

Tülitahdas I. kaiv. 1921.

Lev. 8626.

Kangasala Sarsa
Vääksyn tiilikeldas
III kaivaus 1921

8624

15. Iso kiveys kaakosta.

8627

16. Sarsan uoma Huuti-järvellä. Nuolen koh-
dalla Sepänjärven asuinpaikka. Valok. 1920.

Kaugasala.

Sarsa, Pöhtön kaivaus luv. 8613.
koillisesta. 1923.

Sarsa, Pöhtön kair. polyni- luv. 8614.
sista; vasemmalla säärkivaru. 1923.

Huutijärvi, Sepänjärvi. luv. 8617.

Kaugasala.

Huutijärvi, Lentolanjärvi. Lev. 8618.

Sarsankosken niiska. Lev. 8621.

Kaivanta. Längelmäki -
veden rautapöytä. Lev. 8622.

Tihala. Hylänjärven ranta, lev. 8623.
paulusillain y. m. työpaikka.